

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. П. ДРАГОМАНОВА

ДУБОВИК ОЛЕНА МИХАЙЛІВНА

УДК 159.923-051-056.2/.3(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ОСОБИСТІСНИХ
ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
ОСВІТИ**

19.00.08 – спеціальна психологія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник -

кандидат психологічних наук, професор
ОГОРОДНІЙЧУК Зоя Василівна,
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова,
професор кафедри спеціальної психології та
медицини факультету корекційної педагогіки та
психології.

Офіційні опоненти:

доктор психологічних наук, професор
РОМАНЕНКО Оксана Вікторівна,
Національна академія внутрішніх справ,
професор кафедри психології та педагогіки
факультету №2;

кандидат психологічних наук
ГОНЧАРЕНКО Світлана Анатоліївна,
не працює.

Захист відбудеться « 25 » квітня 2017 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.23 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01054, м. Київ, вул. Тургенівська, 8/14.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано « 24 » березня 2017 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

І. В. Мартиненко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасних умовах реформування освітнього простору України підвищена увага приділяється дітям з порушенням психофізичного розвитку та, відповідно, розробці ефективних шляхів психокорекційного впливу. Провідна роль у цьому належить психологічній службі спеціальних навчальних закладів. Сучасні підходи, пов'язані з удосконаленням змісту психологічного супроводу, застосуванням новітніх діагностичних та психокорекційних технологій реалізуються, передусім, в межах навчально-виховного процесу цих закладів. Тому результативність впливу на розвиток дітей безпосередньо залежить від рівня професійної компетентності психолога та його фахових характеристик.

Різним аспектам професійно важливих якостей психолога присвячено чисельні наукові дослідження, зокрема: компетенції як показника фахової спроможності (П. Бачинський, С. Бондар, І. Єрмаков, Р. Овчарова); готовності психолога до діяльності (І. Зимня, Є. Клімов, Н. Кузьміна, А. Маркова, К. Платонов); особистісним якостям і показникам професіоналізму (В. Бондар, А. Деркач, Л. Долинська, І. Булах, О. Бондаренко, Н. Пророк, В. Семиченко, С. Ставицька); системі зв'язку теоретичних знань з їхнім застосуванням у психологічній практиці (Е. Зеєр, Л. Карамушка, В. Панок, Ю. Приходько, Т. Титаренко, Г. Балл, С. Максименко, А. Маркова, К. Роджерс, Ю. Швалб).

Особливу увагу вчених приділено особистісним якостям психолога, оскільки вони пов'язані зі специфікою підготовки у вищих навчальних закладах та характеризуються тривалим періодом формування (Ж. Вірна, М. Д'яченко, І. Зимня, Л. Терлецька, О. Романенко, Л. Фомічова, Н. Чепелева, В. Юрченко); здійснено аналіз їхньої самоактуалізації у зв'язку з результативністю діяльності (Г. Абрамова, Н. Амінов, Ю. Ємельянов, М. Молоканов, О. Саннікова).

Водночас, слід відзначити певні розбіжності у розумінні різними авторами шляхів активізації процесу формування особистості професіонала. Зокрема, це пов'язано зі специфікою особистісно орієнтованої освіти (В. Серіков, В. Слободчиков); з психологічним супроводом як системою професійної діяльності психолога (Р. Овчарова); з його підготовкою до певної освітньої ланки (М. Бітянова, Я. Кодлюк); з розвитком смислової професійної установки (А. Алімов); зі самоактуалізацією особистісного і професійного «Я» психолога (Д. Чупшев); зі становленням його професійних властивостей у період застосування тренінгової діяльності (С. Макшанов); з професійною мотивацією психолога-консультанта (М. Гуліна, О. Сидоренко); з ієрархією значущих якостей психолога (Є. Клімов, О. Лідерс); з детермінантами професіогенезу (Л. Шнейдер); із сутністю особистісної свободи професіонала зазначеного напрямку (В. Чернобровкін, В. Чернобровкіна). Вивчення процесу підготовки фахівця на основі системного аналізу представлено у наукових доробках С. Максименка, Н. Чепелевої, Т. Яценко.

Вимоги до особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти обумовлені високим рівнем складності діагностичної та корекційної роботи стосовно дітей із особливими потребами (В. Бондар, Л. Руденко, Т. Сак, В. Синьов, Є. Синьова, Л. Фомічова, М. Шеремет, Д. Шульженко, Т. Ярмаченко

та ін.).

Попри значну кількість праць, присвячених діяльності психолога в цілому, професійні особистісні якості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти дотепер не виступали предметом спеціальних наукових досліджень. Саме тому, на сучасному етапі розвитку спеціальної психології, здійснення цілеспрямованого дослідження особливостей професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти набуває актуальності, що і зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: **«Особливості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти».**

Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри спеціальної психології та медицини факультету корекційної педагогіки та психології НПУ імені М. П. Драгоманова «Медико-психологічні основи підготовки майбутніх корекційних педагогів» за напрямом: «Зміст освіти, форми, методи і засоби фахової підготовки вчителів».

Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 15 від 25 червня 2013р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 22 жовтня 2013 р.).

Мета дослідження – дослідити професійно орієнтовані особистісні якості майбутніх психологів спеціальних закладів освіти.

Відповідно до поставленої мети визначені такі **завдання дослідження:**

1. Здійснити теоретичний аналіз досліджень проблеми формування професійних особистісних якостей психолога.
2. Розробити комплекс діагностичних процедур та емпірично встановити зазначені якості психолога.
3. Виявити в процесі експерименту ознаки та сутність професійно орієнтованих особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти.
4. Визначити та розробити програму професійно-особистісного зростання майбутніх психологів спеціальних закладів освіти, спрямовану на розвиток їхніх професійно орієнтованих особистісних якостей.
5. Обґрунтувати модель формування професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

Об'єкт дослідження – професійно орієнтовані особистісні якості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

Предмет дослідження – особливості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

Теоретико-методологічну основу дослідження склали такі теоретичні положення: закономірності становлення особистості (Б. Ананьєв, О. Бондаренко, Л. Божович, Б. Ломов, С. Максименко, С. Рубінштейн та ін.); теорія діяльності (О. Леонт'єв, Г. Костюк та ін.); культурно-історична концепція (Л. Виготський, М. Ярмаченко та ін.); співвідношення діагностики та розвитку (Л. Виготський та ін.); теорія інтенсифікації впливу на особистість (В. Чернобровкін, Т. Яценко та ін.); положення про компетенції (В. Синьов, Л. Фомічова, Н. Чепелева та ін.);

положення про провідну роль корекційного впливу на розвиток дітей з порушенням психофізичного розвитку (В. Бондар, Д. Ельконін, О. Лурія, В. Лубовський, Є. Синьова та ін.).

Для досягнення мети і розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:**

– *теоретичні:* теоретико-методологічний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження; зіставлення, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень з метою визначення стану розробленості проблеми та перспективних напрямів її вирішення;

– *емпіричні:* спостереження, експеримент, опитування, психодіагностичні методи;

– *методи обробки даних:* якісний та кількісний аналіз емпіричних даних із використанням методів математичної статистики (показники середніх значень, частотний розподіл, факторний аналіз, t-критерій Стьюдента).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *вперше* визначено структуру і критерії, встановлені рівні сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти; розкрито принципи їхнього розвитку та розроблено модель формування.

– *удосконалено* психологічні вимоги до відбору діагностичного інструментарію; трансформовано активні засоби впливу відповідно змісту професійної діяльності майбутніх психологів у спеціальних закладах освіти;

– *подальшого розвитку набули:* змістове наповнення терміну «професійно орієнтовані особистісні якості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти»; система знань про сутність, зміст та особливості становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти; розроблено та апробовано програму тренінгів навчально-професійного впливу з метою розвитку зазначених якостей.

Практичне значення дослідження полягає у створенні комплексу психодіагностичних методик для вивчення особливостей професійно орієнтованих особистісних якостей психологів, визначення їхньої структури. Розроблений тренінг професійно-особистісного зростання майбутніх психологів доцільно використовувати у системі підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Матеріали дослідження використані при викладанні дисциплін: «Психологічне консультування», «Психологія особистості» та в процесі проходження навчальної та виробничої практики майбутніх психологів.

Особистий внесок автора полягає в аналізі професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти, обґрунтуванні багаторівневої структури зазначених якостей та розробці моделі їхнього вивчення на основі симптомокомплексів, компонентів та рівнів [4 – 50%]; у визначенні активних засобів впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти у процесі фахової підготовки [7 – 50%].

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2012–2016 р.р. на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, факультет корекційної педагогіки та психології. До участі в дослідженні було залучено 192 студенти напряму підготовки «Психологія (спеціальна, медична)».

Апробація та впровадження результатів дисертації. Результати дослідження були представлені й схвалені на 9 міжнародних та 3 всеукраїнських конференціях, а саме: ІХ Східно- та Центральноевропейська Регіональна конференція з питань альтернативної та допоміжної комунікації «Комунікація для всіх» (Київ, 2013р.); І Всеукраїнський психологічний конгрес спеціалістів, що працюють з дітьми (Київ, 2014р.); Х конгрес педіатрів України «Актуальні проблеми педіатрії», ІІІ Симпозіум «Актуальні питання психіатрії, психосоматики, медичної психології і психотерапії в педіатрії» (Київ, 2014р.); ІІ Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми логопедії» (Київ, 2014р.); ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (Київ, 2014р.); Науково-практична конференція з міжнародною участю «Синдром Дауна: діагностика, медичний супровід та реабілітація в Україні» (Київ, 2015р.); ІХ Міжнародна науково-практична конференція «Корекційна освіта: історія, сучасність та перспективи розвитку» (Кам'янець-Подільський, 2015р.); Міжнародна наукова конференція «Perspective trends in scientific research – 2015» (Братислава, 2015р.); круглий стіл із міжнародною участю «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» (Кам'янець-Подільський, 2015р.); The First International Scientific Conference on Psychology «Regarding Evidence-Based Practice in Ukraine»; І Міжнародна конференція з проблем науково-обґрунтованої психологічної практики «Меняє общество» (Київ, 2015р.); Міжнародна науково-практична конференція «Досвід України та країн Європейського Союзу у вирішенні актуальних проблем психології в сучасних соціально-політичних умовах» (Київ, 2015р.); І Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми комплексної корекції аутичних порушень» (Київ, 2016р.); а також на звітних науково-практичних конференціях викладачів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (2013 – 2017 р.р.).

Результати дослідження **впроваджено** в навчальний процес факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 571 / 16 від 02 червня 2016 р.), таких спеціальних закладів освіти, реабілітаційних та медичних установ: ДУ Науково-практичний медичний центр дитячої кардіології та кардіохірургії МОЗ України (довідка № 629/16 від 16 червня 2016 р.), спеціальний навчально-виховний комплекс «Мрія» Деснянського району м. Києва (довідка № 107 від 31 серпня 2016 р.), територіальний центр соціального обслуговування населення Солом'янського району м. Києва (відділення соціально-медичної реабілітації дітей із ДЦП, із розумовою відсталістю та органічними ураженнями центральної нервової системи з порушенням психіки (довідка № 500 від 17 червня 2016 р.)).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 11 публікаціях, з яких: 9 одноосібних статей та 2 – у співавторстві. Поміж одноосібних – 4 опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 1 з яких – у включеному до міжнародних наукометричних баз, 1 – у зарубіжному фаховому виданні, 4 – у матеріалах конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (260 найменувань) та додатків (на 27 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 216 сторінок, з них – 163 сторінки основного тексту. Робота містить 15 таблиць та 12 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; окреслено його методологічні та теоретичні засади; розкрито методи, наукову новизну, практичну значущість; визначено особистий внесок автора в публікаціях; зазначені дані щодо апробації експериментальної програми, публікацій з теми дослідження, структури та обсягу дисертації.

У першому розділі – **«Теоретичні засади вивчення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти»** – висвітлений стан досліджуваної проблеми; здійснений аналіз теоретичних й методологічних підходів до вивчення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти; описані вимоги до професійної підготовки фахівця та визначені сутність, компоненти структури професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

Аналіз наукових джерел дозволив виділити різноманіття напрямів досліджень у галузі підготовки психологів, а саме: професійної діяльності особистості (І. Бех, Ж. Вірна, А. Захарова, Л. Карамушка, Г. Костюк, С. Максименко, О. Маркова, Л. Мітіна, П. М'ясоїд, В. Петровський, Ю. Поварьонков, М. Пряжников, Ю. Приходько, В. Рибалка, Д. Сьюпер, Т. Титаренко, В. Шадріков, та ін.); етапів становлення майбутніх психологів (Г. Абрамова, І. Андрійчук, О. Бодальов, О. Бондаренко, І. Булах, Ж. Вірна, І. Вачков, Л. Долинська, В. Карандашев, Н. Коломінський, О. Мартинова, В. Панок, Н. Пов'якель, Н. Пророк, О. Романенко, В. Семиченко, І. Тимощук, Н. Чепелева, Н. Шевченко, М. Шеремет, Л. Шнейдер та ін.); проблеми форми і змісту актуалізації їхніх професійних якостей (Г. Афузова, З. Огороднійчук, Л. Руденко, В. Синьов, Є. Синьова, В. Тарасун, Л. Фомічова та ін.).

Установлено, що особистісно-діяльнісний підхід, який був покладений в основу дослідження, передбачає у процесі професійної підготовки майбутнього фахівця-психолога розгляд його суб'єкт-суб'єктних взаємин (Е. Зеєр, Є. Клімов, В. Мерлін та ін.).

Узагальнення результатів науково-психологічних досліджень (І. Бех, Є. Клімов, М. Пряжников, К. Роджерс, В. Мерлін та ін.) дало підстави для

визначення таких основних складових у структурі індивідуально-особистісних та професійних якостей психолога: рівень інтелекту (В. Дружинін, Т. Казанцева, Є. Клімов, Р. Кочюнас); індивідуальний стиль мислення (Б. Бремсон, В. Панок, О. Романенко); розумова самостійність (В. Бочелюк, Т. Корень, Н. Пейсахов, П. Підкасистий); інтуїтивне мислення (Н. Бачманова, Дж. Б'юдженталь, Р. Грінсон); рефлексія (В. Карандашев, Ю. Приходько, Т. Титаренко); емпатійність (Г. Баррет-Леннард, В. Кротенко, В. Панок, Н. Пов'якель); сензитивність (О. Леонтьєв, Т. Маралова, Р. Стретфорд); альтруїстичність та доброзичливість (Н. Антонова, Є. Романова); моральність (А. Маслоу, А. Реан, О. Штепа); відповідальність, впевненість, врівноваженість (В. Семиченко, Ж. Вірна, Р. Кочюнас, Т. Титаренко); конгруентність (К. Роджерс); раціональність у встановленні й підтримці стосунків, толерантність (С. Максименко); афіліативність (Г. Мюррей, Х. Хекхаузен); комунікативність (В. Москаленко, Л. Орбан-Лембрик); компетентність (М. Кагана, Н. Пророк); готовність до контактів та комунікабельність (Г. Балл, Л. Фомічова); потреба у саморозвитку і самореалізації, самовдосконаленні (В. Синьов, М. Молоканов, Н. Пов'якель).

Доведено, що професійно орієнтовані особистісні якості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти не є усталеними характеристиками (Г. Абрамова, М. Молоканов, В. Панок). Їхнє формування відбувається під час навчання у вищому навчальному закладі у процесі професійного становлення і відрізняється низкою особливостей (Л. Божович): воно є довготривалим явищем, якому властиві певні стадії, етапи (Є. Клімов); характеризується динамікою формування: починається з моменту визначення особистістю майбутньої сфери роботи й триває впродовж всього періоду професійної діяльності (В. Панок, Н. Пов'якель); тісно пов'язане з особистісним становленням (О. Романенко, Н. Чепелева).

Таким чином, результати теоретичного аналізу дозволили стверджувати, що становлення професійних та особистісних якостей є складним, системним і тривалим процесом, спрямованим на поступове удосконалення професійного розвитку. На підставі аналізу позицій вчених щодо закономірностей становлення особистості майбутнього професіонала нами виведене власне бачення цього поняття. Під професійно орієнтованими особистісними якостями психолога спеціальних закладів освіти ми розуміємо інтегральні психологічні характеристики суб'єкта, що впливають на ефективність засвоєння ним навчально-професійною діяльністю і спрямовані на високий рівень його професіоналізму.

У другому розділі – **«Особливості професійно орієнтованих особистісних якостей у майбутнього психолога спеціальних закладів освіти»** – викладено загальну стратегію емпіричного дослідження, обґрунтовано добір діагностичного інструментарію, представлено результати вивчення складових симптомокомплексів, визначено та описано їх рівні.

Попри достатню представленість у психолого-педагогічних дослідженнях проблеми підготовки майбутнього фахівця, формування його професійних і особистісних якостей, до сьогодні існують труднощі щодо визначення

показників професійно орієнтованих особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти.

З метою вивчення зазначених особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти та визначення основних тенденцій у їхньому стані було проведено констатувальний експеримент, в якому діагностика забезпечувалась через розроблену систему авторських та традиційних методик, що були апробовані в пілотній частині дослідження. Відбір методів здійснювався відповідно до сформульованої мети та завдань дослідження. Дана методика містила три серії завдань: першу – склали фактори методики багатфакторного дослідження особистості «16 PF – опитувальник Р. Кеттела»; другу серію представили методики: «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В. Бойко), «Діагностика міри готовності до ризику» (Г. Шуберт); третю – «Мотивація афіліації» А. Меграбяна в модифікації М. Ш. Магомед-Емінова, методика рівня розвитку комунікативних та організаторських здібностей «КОС-2». Дослідженням було охоплено 192 студенти 1-5 курсів спеціальності «Психологія (спеціальна, медична), зібрано і проаналізовано в якісному та кількісному відношенні 3840 протоколів.

Аналіз результатів констатувального експерименту дозволив обґрунтувати та визначити структуру професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти, основними складниками якої визначені такі симптомокомплекси: *когнітивно-рефлексивний*, який характеризується включенням різних показників інтелекту, індивідуальним стилем мислення, самостійністю, інтуїцією, рефлексією; *морально-етичний* – відображений у емпатійності, сензитивності, альтруїзмі, моральності, відповідальності; *комунікативно-афіліативний* – охоплює комунікативність, афіліативність, компетентність, потреби саморозвитку, самореалізації та самовдосконалення. Зазначені компоненти слугували критеріями для аналізу отриманих даних.

Встановлено, що на формування спеціаліста-психолога суттєво впливає усвідомлення мети професійної підготовки, мобілізація знань, умінь і навичок, становлення системи якостей, яка забезпечує формування індивідуального стилю діяльності. За допомогою спеціально розробленого діагностичного інструментарію виявлено певні складники індивідуально-особистісних якостей, що утворюють симптомокомплекси, за якими здійснювався аналіз. Складові симптомокомплексів описано орієнтовно до системи незалежних параметрів, за допомогою яких визначено, якими саме професійно орієнтованими особистісними якостями володіє кожен із досліджуваних. Виявлено рівні сформованості цих якостей, а саме: високий, середній та низький, які засвідчують наявність ознак в різній мірі прояву та притаманних кожному із учасників експерименту й відповідають трьом рівням розвитку визначених показників.

Так, високий рівень зафіксовано при проявах таких якостей, які найбільшою мірою детермінують цілісну психологічну професійну характеристику особистості; середньому рівню властива не повна сформованість

елементів; на низькому рівні характерні мінімальні прояви професійно орієнтованих особистісних якостей у майбутніх психологів спеціальних закладів освіти.

За результатами аналізу даних дослідження визначено кількісні дані щодо виявлених рівнів сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей наданих у таблиці 1.

Таблиця 1

Розподіл майбутніх психологів спеціальних закладів освіти за рівнями сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей (у %)

Рівні	Симптомокомплекси		
	Когнітивно-рефлексивний	Морально-етичний	Комунікативно-афіліативний
високий	21	28	18
середній	54	45	57,5
низький	25	27	24,5

Характеристики рівнів кожного із симптомомкомплексів описані із використанням системи незалежних параметрів, за допомогою яких визначено якими саме професійно орієнтованими особистісними якостями володіє майбутній психолог спеціальних закладів освіти на актуальному рівні.

Високий рівень проявів ознак за когнітивно-рефлексивним показником становить 21 %, морально-етичним – 28 % та комунікативно-афіліативним – 18 %. Такі студенти характеризувалися відносно високим рівнем інтелектуального розвитку, швидкістю мисленневих операцій та розумових дій, індивідуальним стилем мислення (гнучкістю, глибиною, широтою, критичністю), рефлексивністю, високим рівнем сформованості навичок самостійної роботи, саморозвитку і самоконтролю, що надавало їхній самостійній діяльності творчого характеру. Вони вирізнялися стійким інтересом до вивчення психологічних наук, високим рівнем інтуїтивного обґрунтування рішень, засвоєнням нормативності поведінки, експресивністю. У них відмічалися сформованість морально-етичної відповідальності, дотримування кодексу етики психолога, стійкість психічних реакцій у стресових ситуаціях, виражені прояви «Я», сензитивність, емпатійність, товариськість, контактність. Майбутні психологи спеціальних закладів освіти виявилися здатними до контролю власних дій у ситуаціях професійної взаємодії, адекватно оцінювали рівень підготовленості до виконання професійних обов'язків. Вони були коректними у спілкуванні з навколишніми, об'єктивно оцінювали їхні ділові та особистісні якості, не схильні до категоричних висловлювань і суджень, уміли конструктивно взаємодіяти з особами з агресивними проявами, об'єктивно оцінювали позитивні сторони всіх учасників взаємодії.

У результаті аналізу отриманих даних встановлено, що більшості студентів властивий середній рівень сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей. Так, за когнітивно-рефлексивним критерієм цей рівень

виявлено в 54 % студентів, за морально-етичним – 45 % та комунікативно-афіліативним – 57,5 %. Встановлено, що майбутнім психологам, яким притаманний середній рівень досліджуваних якостей, властиві недостатня рефлексивність, середній рівень глибини, критичності, гнучкості мислення. Вони характеризувалися недостатньо чіткими уявленнями про морально-етичні цінності, труднощами емоційної регуляції поведінки, уникненням нововведень у професійній діяльності. Таким студентам була притаманна вибіркова схильність у співчутті, стриманість в оцінюванні, дисциплінованості, відповідальності. Водночас, у них виявлено недостатню впевненість у собі, труднощі у процесі аргументації рішень та відстоюванні власної думки, уникання організаційної роботи, недостатність проявів соціальної активності.

Студентів, віднесених до низького рівня сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей за компонентами когнітивно-рефлексивного нараховується 25 %; за морально-етичним – 27 % та за комунікативно-афіліативним – 24,5 %. Майбутні психологи зазначеної категорії характеризувалися когнітивною і мотиваційною ригідністю, тривожністю, слабкістю рефлексії та інтуїції, недостатньо вираженим індивідуальним стилем мислення. У більшості випадків студенти з низьким рівнем професійно орієнтованих особистісних якостей керувалися необґрунтованим рішенням при виконанні завдань. Вони проявляли замкнутість, невміння відстоювати власну думку, мали низький рівень організаторських здібностей. У них зафіксовано мінімальну зацікавленість професійною взаємодією у процесі емпіричного дослідження.

Засобами факторного аналізу виявлено взаємозв'язки між когнітивно-рефлексивним, морально-етичним та комунікативно-афіліативним структурними компонентами професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти та виділено п'ять провідних рис, а саме: особистісно-регулятивні якості, емпатійні та комунікативно-організаторські здібності, емоційна стійкість, професійна ідентифікація. За підсумками констатувального експерименту встановлено, що поміж зазначених якостей, які у подальшому позитивно впливають на успішність професійної діяльності, значущим є поєднання комунікативних рис та якостей, які пов'язані з регуляцією власної поведінки.

Отже, результати емпіричного дослідження дозволили з'ясувати, що більшості майбутніх психологів спеціальних закладів освіти властивий середній рівень сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей за аналізом компонентів виділених симптомокомплексів. Їм притаманна схильність до співчуття, стриманість, дисциплінованість, відповідальність, але, водночас, – недостатня здатність до професійної рефлексії та усвідомлення значущості майбутньої професії, емоційна нестійкість, консерватизм, середній рівень комунікативних та організаторських здібностей.

У третьому розділі – **«Активні засоби впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти»** обґрунтовано модель комплексного впливу на

становлення професійно орієнтованих особистісних якостей; висвітлено результати формуального експерименту, а також представлено систему його впровадження у процес становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти на етапі навчання у вищому навчальному закладі; розроблено та апробовано програму тренінгу професійно-особистісного зростання відповідно до компонентів кожного симптомокомплексу та визначено її ефективність.

Виходячи з виділених симптомокомплексів та встановлених рівнів сформованості досліджуваних якостей були виділені та пробовані у формуальному експерименті основні принципи, умови, практичні завдання та форми роботи, які сприяють їхньому розвитку у майбутніх психологів спеціальних закладів освіти. Дієвими засадами забезпечення цього процесу виступили такі принципи: 1) принцип гуманізації (передбачає формування уваги до особистості та ціннісного ставлення до кожного учасника освітнього процесу); 2) принцип інтеграції (системне об'єднання в єдине ціле усіх активних засобів впливу на розвиток особистості майбутніх психологів спеціальних закладів освіти у навчально-професійній діяльності); 3) принцип індивідуалізації (спрямований на розвиток творчих здібностей, забезпечення умов формування індивідуального стилю діяльності); 4) принцип суб'єктності (виступає як фактор розвитку активності, ініціативності, відповідальності кожного студента-психолога, в розвитку яких суб'єктність, як особистісна властивість, відіграє роль функціонального утворення, що забезпечує вирішення основних життєвих завдань: узгодження особистісних потреб, здібностей, очікувань з умовами та вимогами діяльності; визначення власного життєвого шляху відповідно до власних цілей і цінностей; прагнення до особистісної та професійної самоактуалізації); 5) принцип цілісності (пов'язаний з інтеграцією провідних принципів в єдине ціле в умовах навчально-професійної діяльності майбутніх психологів спеціальних закладів освіти у вищому навчальному закладі, зв'язок дисциплін у навчальному плані: психологічних, педагогічних і медичних; покрокове проходження практик на різних курсах навчання); 6) принцип детермінізму (виконує функцію взаємообумовленості компонентів освітнього процесу на всіх рівнях з метою розвитку професійно особистісних якостей у студентів означеного профілю).

Методологія навчання психологічного змісту професійності (О. Бондаренко, А. Борисюк, І. Вітенко, І. Жданов, Л. Карамушка, Л. Овсянецька, Л. Орбан-Лембрик, В. Параніч, Б. Паригін, Н. Пов'якель, О. Романенко, В. Рибалка) виступила обґрунтуванням розробленої нами моделі, спрямованої на підготовку майбутніх психологів спеціальних закладів освіти. Необхідність її створення зумовлена потребою демонстрування професійно орієнтованих особистісних якостей не лише в описовому вигляді, а й – у схематичному, із зазначенням встановлених в експерименті змістових взаємозв'язків між зафіксованими компонентами.

Розроблену модель комплексного впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти схематично представлено на рис. 1.

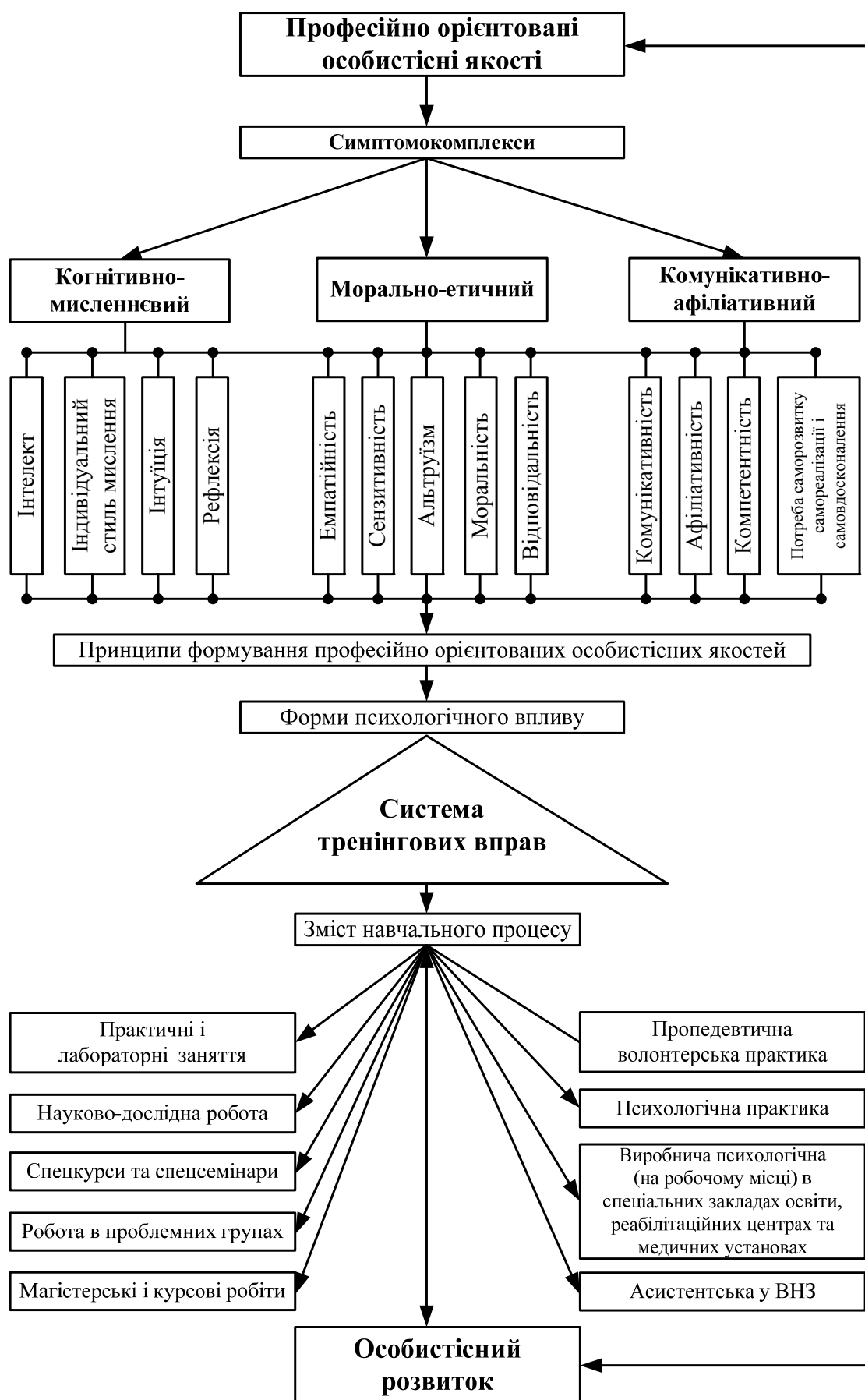

Рис 1. Модель комплексного впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

У загальній структурі даної моделі виокремлені такі симптомокомплекси: *когнітивно-рефлексивний* – представлений показниками: інтелект, індивідуальний стиль мислення, інтуїція, рефлексія; *морально-етичний* – охоплює емпатійність, сензитивність, альтруїзм, моральність, відповідальність; *комунікативно-афіліативний* – характеризується комунікативністю, афіліативністю, компетентністю, потребою у саморозвитку, самореалізації та самоповазі. Між критеріями професійно орієнтованих особистісних якостей і окремими індивідуально-особистісними якостями встановлений тісний зв'язок. Система формування в моделі представлена принципами формування, формами психологічного впливу та програмою тренінгових вправ. Розроблені принципи екстраполюються і трансформуються у зміст навчального процесу вищого навчального закладу. Виділено зміст начального процесу, а саме: активізація самостійного науково-дослідного компонента підготовки (проведення практичних і лабораторних занять, науково-дослідна робота, спецкурси та спецсемінари, робота в проблемних групах, захист магістерських і курсових робіт) та проходження практик (пропедевтична волонтерська, психологічна, виробнича психологічна на робочому місці в спеціальних закладах освіти, реабілітаційних центрах та медичних установах, асистентська у вищому навчальному закладі).

Дієвість виокремлених і апробованих в експерименті методів забезпечується, насамперед, їхнім нерозривним взаємозв'язком як на рівні теоретичної розробки й планування, так і на етапі практичного впровадження. Запропоновані у дослідженні методи формування професійно орієнтованих особистісних якостей покликані забезпечити теоретичну, практичну підготовку та особистісний розвиток студентів, реалізуючи, таким чином, системний підхід до підготовки майбутнього фахівця.

Провідні форми психологічного впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти було реалізовано через активізацію тренінгових вправ, які спрямовані на: сформованість розуміння студентами власного професійного «Я», прийняття себе в професії; навчання долати професійні труднощі, керувати власним професійним розвитком; долучення до професійно-творчого становлення та розвитку індивідуально-особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти. Вказані завдання вирішувалися шляхом стимулювання до рефлексії та вербалізації учасниками тренінгів життєвих та професійних цінностей; аналізу переваг студентських і професійних ролей; відпрацювання навичок професійного спілкування; формування позитивної «Я-концепції» психолога; вирішення професійно-творчих завдань.

У відповідності з виділеними в дослідженні симптомокомплексами та їхніми складовими була розроблена програма тренінгу професійно-особистісного зростання студентів-психологів зазначеного напрямку. У процесі його реалізації було застосовано такі базові тренінгові методи: групові дискусії, ділові і рольові ігри, модифікації «мозкового штурму», «конференції ідей», метод аналізу конкретних ситуацій та психогімнастика.

Порівняльний аналіз даних констатувального та формувального етапів дослідження дозволив констатувати зміни в становленні професійно орієнтованих особистісних якостей студентів-психологів до та після формувального експерименту, які засвідчують, що вони набули необхідного рівня професійно орієнтованих особистісних якостей психолога спеціальних закладів освіти.

За результатами формувального експерименту були встановлені зміни в показниках складників досліджуваних якостей відповідно до встановлених рівнів, що дозволило виявити інтегральні особливості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти, а саме: на високому рівні – когнітивно-рефлексивний компонент виявлено в 32 % випадків, морально-етичний – 36 % та комунікативно-афіліативний – у 32 %; на середньому рівні – когнітивно-рефлексивний – сформований у 46 % досліджуваних, морально-етичний – 50 % та комунікативно-афіліативний – у 49 %; на низькому рівні – 22 %, 14 % та 19 % відповідно.

Статистично доведено, що у структурі професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів існують складні багаторівневі зв'язки між окремими особистісними якостями, які впливають на саморегуляцію професійної діяльності. Кількісні та якісні дані дозволили стверджувати, що залежно від вимог професії, в структурі зазначених якостей майбутнього психолога досліджуваної категорії виділяється стрижневий компонент – здатність до емпатії, що є умовою становлення високоморального фахівця. Водночас, інші професійно орієнтовані особистісні якості є значущими та підпорядковуються морально-етичному симптомокомплексу.

Результати проведеного дослідження дають підстави дійти висновку про те, що професійно орієнтовані особистісні якості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти є такими характеристиками особистості, які підлягають впливу і формуванню у процесі навчання у вищому навчальному закладі.

Оцінка ефективності запровадженої тренінгової програми здійснювалася на основі встановлення статистично значущих розбіжностей на констатувальному й контрольному етапах дослідження. Це дало змогу стверджувати, що розроблений тренінг професійно-особистісного зростання, в поєднанні з іншими методами професійного навчання складають ефективну систему комплексного впливу на процес становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти.

ВИСНОВКИ

Проведене теоретико-експериментальне дослідження проблеми професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти дозволяє дійти таких висновків:

1. Теоретичний аналіз і узагальнення результатів наукових досліджень дозволили визначити сутність індивідуально-особистісних та професійних якостей психолога, розглянуто їхні особливості з позицій особистісного,

генетичного, діяльнісного та професійно-орієнтованого підходів. Встановлено, що професійні якості визначаються як сукупність особистісних проявів, інтегральні психологічні характеристики суб'єкта, які дозволяють фахівцеві успішно виконувати певний вид діяльності і забезпечувати психологічний вплив з метою інтенсифікації розвитку дітей. Доведено, що професійні якості особистості виступають одним із базових факторів професійної придатності. Вони не лише відображають певні здібності, а й впливають на ефективність засвоєння суб'єктом навчально-професійної діяльності та спрямовані на досягнення високого рівня професіоналізму.

2. Встановлені риси склали структуру професійно орієнтованих особистісних якостей майбутніх психологів спеціальних закладів освіти, симптомокомплекси якої містять різні компоненти. У процесі дослідження з'ясовано, що зазначеним якостям властива специфіка, яка відображена в змісті зазначених складових, а саме: когнітивно-рефлексивний симптомокомплекс, що охоплює інтелект, індивідуальний стиль мислення, інтуїцію, рефлексію; морально-етичний емпатійність, сензитивність, альтруїзм, моральність, відповідальність; комунікативно-афіліативний комунікативність, афіліативність, компетентність, потребу в саморозвитку і самореалізації, самовдосконаленості.

3. Реалізація емпіричного дослідження здійснювалася із застосуванням широкого арсеналу психодіагностичних методик, які було об'єднано в логічну систему у відповідності до прогнозованої структури, що дало можливість комплексно підійти до з'ясування закономірностей у проявах професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти. Аналіз отриманих даних дозволив виявити провідні особистісні якості, що впливають на професійне зростання майбутніх психологів спеціальних закладів освіти: особистісно-регулятивні, комунікативно-організаторські, емпатійні здібності; емоційну стійкість та професійну ідентифікацію. Статистично доведено істотні відмінності між ступенем сформованості професійно орієнтованих якостей у студентів до і після формувального експерименту, що дало змогу оцінити ефективність застосування запропонованих методів формування професійно орієнтованих особистісних якостей, зокрема, системи тренінгу особистісного зростання. Так, на констатувальному етапі дослідження поміж найбільш впливових професійно орієнтованих особистісних якостей виявлено поєднання комунікативних рис та якостей, пов'язаних із регуляцією власної поведінки. За результатами формувального впливу провідним фактором визначена емпатійність як компонент морально-етичного симптомокомплексу.

4. Визначено рівні сформованості професійно орієнтованих особистісних якостей: високий, середній та низький. Так, високий рівень зафіксовано при проявах таких якостей, які найбільшою мірою детермінують цілісну психологічну професійну характеристику особистості; середньому рівню властива не повна сформованість елементів; низькому рівню – характерні мінімальні прояви професійно орієнтованих особистісних якостей у майбутніх психологів спеціальних закладів освіти. Встановлено, що позитивні тенденції в розвитку досліджуваних якостей представлені за рівнем сформованості.

Відповідно, було зафіксовано високий рівень становлення когнітивно-рефлексивного – 32 %, морально-етичного – 36 % та комунікативно-афіліативного – 32 % симптомокомплексів.

5. Виходячи з результатів констатувального експерименту визначені психологічні засади формування професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти у поєднанні принципів гуманізації, інтеграції, індивідуалізації, суб'єктності, цілісності, детермінізму. Реалізація зазначених принципів із залученням відповідних форм роботи та проведенням тренінгу професійно-особистісного зростання дала змогу встановити, що в структурі зазначених якостей існують складні багаторівневі зв'язки між окремими особистісними рисами, які виявилися пластичними у процесі формувального експерименту.

6. Створено та обґрунтовано модель формування професіонала високого рівня, структура якої охоплює симптомокомплекси (когнітивно-рефлексивний, морально-етичний, комунікативно-афіліативний), що характеризуються показниками, виділеними на попередніх етапах дослідження. Зазначені симптомокомплекси є вихідними в процесі цілеспрямованого формування професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти, яке ґрунтується на принципах, формах психологічного впливу, тренінговій програмі та спрямоване на зміст навчального процесу.

7. Встановлено, що застосування активних засобів впливу на становлення особистості майбутнього психолога спеціальних закладів освіти на етапі навчання у вищому навчальному закладі має здійснюватися у тісній єдності зі змістовими блоками навчального процесу, зокрема: 1) у ході практичних і лабораторних занять, науково-дослідної роботи, спецкурсів та спецсемінарів, роботи в проблемних групах, підготовки магістерських і курсових робіт; 2) у процесі проходження практик (пропедевтичної волонтерської, психологічної, виробничої психологічної на робочому місці в спеціальних закладах освіти, реабілітаційних центрах та медичних установах, асистентської у вищому навчальному закладі). Доведено необхідність визначення термінів та дозованої міри впливу на особистісний розвиток майбутніх психологів спеціальних закладів освіти при одночасному застосуванні традиційних і новітніх форм навчання.

Дисертаційне дослідження не вичерпує розв'язання всіх питань даної проблеми, поза метою і завданнями залишилися такі питання як: уточнення професіограми психолога спеціальних закладів освіти, дослідження специфіки підготовки фахівців для реалізації різних форм та методів психологічного супроводу дітей різних нозологій.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у вітчизняних фахових виданнях

1. Дубовик О. М. Наукові підходи до вивчення індивідуально-особистісних якостей майбутніх спеціальних психологів / О. М. Дубовик // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. – Київ, 2014. – № 44. – С. 15–22.
2. Дубовик О. М. Теоретичні основи вивчення індивідуально особистісних якостей майбутніх спеціальних психологів у психологічній та педагогічній літературі / О. М. Дубовик // Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : зб. наук. праць. – Київ, 2014. – Вип. 5, т. IV. Додаток 1. – С. 150–158.
3. Дубовик О. М. Теоретичні аспекти вивчення професійно-орієнтованих особливостей особистісних якостей психолога в процесі професійного розвитку та становлення особистості / О. М. Дубовик // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки) : зб. наук. праць : у 2 т. / за ред. В. М. Синьова, О. В. Гаврилова. – Вип. V, т. 1. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 85–97.

Статті у вітчизняних фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз:

4. Дубовик О. М. Вивчення професійно-особистісних якостей майбутніх спеціальних психологів / З. В. Огороднійчук, О. М. Дубовик // Проблеми сучасної психології : зб. наук. праць / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України; за наук. ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський, 2015. – Вип. 30. – С. 437–447.
5. Дубовик О. М. Соціально-психологічний тренінг у становленні професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього спеціального психолога / О. М. Дубовик // Особлива дитини: навчання і виховання : наук., навч., інформ. журн. – Київ, 2016. – № 3 (79). – С. 62–70.

Статті у зарубіжних фахових виданнях

6. Дубовик Е. М. Умовля професійно-особистісного становлення майбутніх психологів спеціальних закладів освіти / Е. М. Дубовик // Научный журнал «Педагогическая наука и образование» : сб. науч. трудов. – Минск, 2016. — № 4 (17) — С. 34–40.

Матеріали конференцій

7. Дубовик О. М. Вивчення стану хвилювання студентів під час складання екзаменів / З. В. Огороднійчук, О. М. Дубовик / Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету : матеріали звітно-наук. конф. викладачів ун-ту за 2012 рік, 9–10 лют. 2013 р. / уклад. Г. Волинка, О. Уваркіна, О. Ємельянова; НПУ імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2013. – С. 48–49.

8. Дубовик О. М. Афіліація як професійно особистісна якість майбутнього спеціального психолога / О. М. Дубовик // Перспективні напрями наукових досліджень – 2015 : міжнар. наук. конф., (м. Братислава ; Відень ; Будапешт, 17–22 жовт. 2015 р.). – Братислава, 2015. – С. 134–135.

9. Дубовик О. М. Структурні компоненти професійної діяльності майбутнього спеціального психолога / О. М. Дубовик // Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи на пошану професора А. І. Шинкарюка та до Дня народження Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка, 28 жовт. 2015 р. : матеріали круглого столу із міжнар. участю / за ред. Л. А. Онуфрієвої. – Кам'янець-Подільський, 2015. – С. 48.

10. Дубовик О. М. Технології проведення психологічних тренінгів для майбутніх психологів спеціальних закладів / О. М. Дубовик // Досвід України та країн Європейського Союзу у вирішенні актуальних проблем психології в сучасних соціально-політичних умовах : міжнар. наук.-практ. конф., 11 груд. 2015 р. / Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – Київ, 2015. – С. 24.

11. Дубовик О. М. Специфіка професійної підготовки майбутнього психолога спеціальних закладів освіти / О. М. Дубовик // Актуальні проблеми комплексної корекції аутичних порушень : І міжнар. наук.-практ. конф., 25–26 жовт. 2016 р. / НПУ імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2016. – С. 16.

АНОТАЦІЇ

Дубовик О. М. Особливості професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук зі спеціальності 19.00.08 – спеціальна психологія. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2017.

Дисертація присвячена проблемі становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти. У роботі представлено результати аналізу теоретичних підходів до вивчення зазначеної проблеми й визначено зміст поняття «професійно орієнтовані особистісні якості психолога спеціальних закладів освіти».

У відповідності з сучасними науковими тенденціями в психології у структурі досліджуваних якостей виділено когнітивно-рефлексивний, морально-етичний, афіліативно-комунікативний симптомокомплекс. Емпіричним шляхом виявлені особливості прояву кожного з означених симптомокомплексів, встановлені їхні рівні (високий, середній, низький), досліджено динаміку їхніх змін у результаті формувального впливу.

Обґрунтовано модель комплексного впливу на становлення професійно орієнтованих особистісних якостей майбутнього психолога спеціальних закладів освіти, розроблено і впроваджено в навчальний процес вищих навчальних закладів систему тренінгових вправ, ефективність яких для розвитку зазначених якостей доведено засобами факторного аналізу.

Ключові слова: професійно орієнтовані особистісні якості, майбутні психологи, спеціальні заклади освіти, симптомокомплекси, тренінгові вправи.

Дубовик Е. М. Особенности профессионально ориентированных личностных качеств будущего психолога специальных учреждений образования. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.08 – специальная психология. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2017.

Диссертация посвящена проблеме становления профессионально ориентированных личностных качеств будущего психолога специальных учреждений образования. В работе представлены результаты анализа теоретических подходов к изучению указанной проблемы, предложено трактование исследуемых качеств в контексте специального образования.

Исходя из результатов психолого-педагогических исследований, были выделены структурные компоненты (когнитивно-рефлексивный, морально-этический, аффилиативно-коммуникативный) и критерии профессионально ориентированных личностных качеств будущих психологов указанной категории, на основании которых определены их составляющие (высокий уровень интеллекта, индивидуальный стиль мышления, самостоятельность, интуиция, рефлексия, эмпатийность, сензитивность, альтруизм, нравственность, ответственность, конгруэнтность, афиллиативность, коммуникативность, компетентность, потребность в саморазвитии, самореализации и самоусовершенствовании). В работе представлен комплекс диагностических процедур для изучения указанных качеств личности будущих психологов.

Эмпирическим путем определены симптомокомплексы профессионально ориентированных личностных качеств студентов, особенности проявления каждого их компонента, уровни (высокий, средний, низкий); представлены итоги исследования динамики их развития в результате внедрения формирующего эксперимента; раскрыто содержание выявленных составляющих у будущих психологов специальных учреждений образования.

Основываясь на выделенных особенностях и уровнях, были обозначены базовые принципы развития профессионально ориентировочных личностных качеств: гуманизации, интеграции, индивидуализации, субъектности, целостности, детерминизма. Результаты факторного анализа экспериментальных данных позволили подтвердить действенность обозначенной структуры профессионально ориентированных личностных качеств будущих психологов специальных учреждений образования, а также – выделить наиболее значимые среди них черты: личностно-регулятивные, эмпатические и коммуникативно-организаторские способности, эмоциональную устойчивость, профессиональную идентификацию. Установлено, что среди указанных качеств, влияющих на успешность профессиональной деятельности, значимой является связь между коммуникативными и регулирующими поведением способностями.

Теоретически обоснована, разработана и апробирована модель комплексного влияния на становление профессионально ориентировочных личностных качеств будущих психологов исследуемой категории; доказана эффективность тренинговой программы, включенной в учебный процесс высших учебных заведений.

Ключевые слова: профессионально ориентированные личностные качества, будущие психологи, специальные учреждения образования, симптомокомплексы, тренинговые упражнения.

Dubovyk O. Features professionally oriented personal qualities of the future psychologists specialized schools. - Manuscript.

Thesis work for the degree of Candidate of Psychological Sciences, specialty 19.00.08 – Special Psychology. – National Pedagogical M. Dragomanov University. – Kyiv, 2017.

The main problem of dissertation is to establish professionally oriented personal qualities of a future psychologist of specialized educational institutions. The work presents an analysis of theoretical approaches to the study of the problem and defines the concept of "professionally oriented personality of psychologist of specialized educational institutions."

According to modern scientific psychology trends in the structure of the studied qualities selected reflexive cognitive, moral ethical, affiliative-communicative symptoms. Empirically discovered peculiarities of each of the indicated symptoms, established their levels (high, medium, low), studied the dynamics of their changes as a result of forming exposure.

The model complex influence on the formation of professionally oriented personal qualities a future psychologist specialized educational institutions, developed and implemented in the educational process of higher education system training exercises which efficiency for developing these qualities proved by means of factor analysis.

Keywords: professionally oriented personal qualities, future psychologists, special education institutions, symptoms, training exercises.

Підписано до друку 24.03.2017 р. Формат 60x84/16.
Папір офісний. Гарнітура Times New Roman.
Тир. 100 прим. Зам. № 092.
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію ДК № 1101 від 29.10.2002. (044) 234-75-87
Віддруковано в друкарні Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова (044) 239-30-26